

O'ZBEKISTONDA AKSIZ SOLIG'I TRANSFORMATSIYASI VA ISLOHINING SAMARADORLIGINI TA'MINLASH

Musurmonov Olloyor Yorqinjonovich

Bank-moliya akademiyasi magistranti

Kirish: O'zbekiston ham ilmiy jamoatchilik, ham davlat idoralarining diqqat markazida bo'lib qolmoqda. Bu mavzuning dolzarbligi global o'zgarishlar sharoitida O'zbekiston iqtisodiyoti oldida turgan muammolarning kuchayishi bilan ham, umuman soliq tizimini takomillashtirish zarurati bilan ham ta'kidlanadi.

O'zbekiston Respublikasida olib borilayotgan soliq islohotlari sharoitida, eng ilg'or elementlarni zamonaviy ichki sharoitga moslashtirish uchun saboqlar va imkoniyatlarni o'rganish uchun aksiz solig'i sohasidagi xorijiy mamlakatlar tajribasini o'rganish dolzarb bo'lib qolmoqda. Shuni ta'kidlash kerakki, aksiz solig'i dunyoning deyarli barcha sanoat mamlakatlari soliq tizimlarida qo'llaniladi, bu ularning davlatning moliyaviy resurslarini va potentsial tartibga solish imkoniyatlarini shakllantirishga ta'siri bilan bog'liq. Ushbu bo'limda aksiz solig'ini tartibga solish salohiyatini amalga oshirish nuqtai nazaridan rivojlangan xorijiy mamlakatlar tajribasi ko'rib chiqiladi, O'zbekiston sharoitida ushbu tajribaning eng ijobiy elementlaridan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Zamonaviy sharoitda xorijiy mamlakatlar amaliyotida litsenziyalash usuli (alkogolli ichimliklar ishlab chiqarish huquqini xususiy sotish) va alkogolli ichimliklar ishlab chiqarish bo'yicha to'liq davlat monopoliyasi (ko'pincha kuchli) qo'llaniladi. Aksariyat Evropa mamlakatlari spirtli ichimliklar ishlab chiqarish va sotish uchun litsenziya berishni afzal ko'radi. AQShda alkogolli ichimliklar ishlab chiqarishda monopoliya yo'qligiga qaramay, "ularni sotishda davlat monopoliyasi mavjud bo'lib, bu ularni boshqarish samaradorligini oshirish va alkogolizmga qarshi kurashishning muhim vositasidir" (Musaeva, 2017). Davlat nazorati alkogolli mahsulotlarni sotish bo'yicha umumiy cheklolarni, shuningdek, sotish vaqti, kunlari va joylari (sog'liqni saqlash va ta'lim muassasalari, davlat binolari, jamoat transporti, sport va yoshlar tadbirlari va boshqalar) kabi aniq cheklolarni nazarda tutishi mumkin. reklama (televidenie, internet, bosma ommaviy axborot vositalari, bilbordlar), spirtli ichimliklarni iste'mol qiladigan shaxsning yoshiga cheklovlar. Ayrim mamlakatlarda bunday cheklolarning samaradorligi ko'plab omillarga, jumladan mahalliy urf-odatlar, xalq odatlari va diniy an'analariga bog'liq (Yadrennikova, 2018).

1990-yillarning boshidan beri Evropa mamlakatlarida aksiz solig'ini undirishning amaldagi mexanizmi, uning tarkibiy elementlari (aksiz to'lanadigan tovarlar ro'yxati, soliq solish ob'ektlari, soliq solinadigan bazani shakllantirish tartibi, stavkalari va boshqalar) yagona Evropa aksiz solig'i tizimini shakllantirishga qaratilgan (. Yevropa davlatlarining ochiq savdo qoidalariga

o'tishi bilan barcha aksiz stavkalarini uyg'unlashtirish va unifikatsiya qilish kerak edi. Biroq, bu jarayon hali yakunlanmagan. Shu bilan birga, ta'kidlash joizki, zamonaviy sharoitda Evropa Ittifoqiga a'zo davlatlar va unga a'zo bo'lishni xohlovchilar uchun aksiz solig'i mexanizmiga minimal talablar ishlab chiqilgan (birinchi navbatda, bu soliq bazasini va stavkalarini shakllantirish tartibiga tegishli). Bilvosita soliqqa tortishning zamonaviy mexanizmi, shu jumladan aksiz solig'i tovarlarni (ishlarni va xizmatlarni) iste'mol qilinadigan mamlakatda soliqqa tortishga asoslanadi.

Zamonaviy sharoitda aksiz solig'ini tartibga solish salohiyatini to'liq amalga oshirish har doim ham mumkin emas va alkogol siyosati uchun belgilangan maqsadlar to'liq amalga oshirilmaydi. Shunday qilib, keyingi yillarda bir qator rivojlangan xorijiy mamlakatlarda tarkibida shakar bo'lgan zararli mahsulotlarga aksiz solig'i ("shakar solig'i") joriy qilingan. Sanoati rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, xavfli deb ataluvchi mahsulotlarga aksiz solig'ini joriy etish turli xil natijalarga olib keldi. Masalan, AQShda alohida shtatlarda (G'arbiy Virjiniya va Arkanzas) ushbu soliqni joriy etish orqali ortiqcha vaznli odamlar sonini kamaytirish maqsad qilingan. Biroq, hukumat o'z maqsadiga erisha olmadi, chunki arzonroq, lekin bir xil darajada foydasiz tovarlarga talab oshdi (Rukina, 2017).

Daniyada "shakar solig'i" (shakarli gazlangan ichimliklar uchun aksiz solig'i) joriy etilishi salbiy natijaga olib keldi. Shunday qilib, "davlat g'aznasiga soliq tushumlarining ko'payishi o'rniga bunday soliq bo'lmagan boshqa mamlakatlardan aksiz to'lanadigan mahsulotlar importi ko'paydi, shu bilan birga mahalliy ishlab chiqarish sezilarli darajada pasaydi. 2014-yilda Meksikada soda solig'ining joriy etilishi kambag'allarning turmush darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatdi. Ular o'z ixtiyoridagi daromadlarining o'rtacha 11,2 foizini ushbu mahsulotlarga sarflagan bo'lsa, o'rta va boy qatlam vakillari mos ravishda 4,9 va 1 foizni sarflagan. Natijada 30 ming do'kon yopildi, ularda mahsulot assortimentining 50% dan ortig'i soliqqa tortildi. Hukumat alkogolsiz ichimliklar uchun aksiz solig'ini bekor qilishga majbur bo'ldi (Rukina, 2017).

Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida alkogolli ichimliklarning ayrim turlariga tabaqalashtirilgan aksiz solig'i stavkalarining o'rnatilishi munosabati bilan ishlab chiqarish va iste'molning ijtimoiy jihatdan maqbul tuzilmasi shakllantirilmoqda (Kornechkuk, 2018). Ushbu yondashuvning asosiy natijasi kuchli alkogolli ichimliklar ishlab chiqarishni cheklash va Evropa Ittifoqi mamlakatlarida alkogolli ichimliklar uchun aksiz solig'i stavkalarining geterogenligiga qaramasdan, tabiiy vino va pivo ishlab chiqarishni rag'batlantirishdan iborat (2.1-jadval). Norvegiya yoqilg'ilarga aksiz solig'i soladi, u oltingugurt dioksidini kamaytirishni rag'batlantirish uchun ekologik xarajatlarni moliyalashtirish uchun foydalanadi. Agar ular ushbu chiqindilarga hissa qo'shadigan texnologiyalarga ega bo'lsa, soliq to'lanadi. Shu nuqtai nazardan, aksiz solig'ining fiskal samaradorligi va tartibga soluvchi roli juda sezilarli. Shunday qilib, umuman olganda, bir nechta

istisnolardan tashqari, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida aksiz siyosati izchillik va sezilarli tartibga solish roli bilan tavsiflanadi.

2.1-jadval.

Yevropa Ittifoqiga a’zo bo’lgan alohida mamlakatlarda alkogolli ichimliklar uchun aksiz solig’i stavkalari*.

Ishlab chiqarish	Davlatlar					
	Germaniya	Ispaniya	Fransiya	Italiya	Finlandiya	Shvetsiya
Etil spirti	1303	830,0	1520,0	800,0	3250,0	5436,0
Spirтли ichimliklar	164	55,5	214,0	69,0	467,0	493,5
Vinolar	0	0	3,4	0	233,0	234,7
Ko’pikli vino	136	0	8,4	0	233,0	234,7

*Manba: 1) Корнейчук П. О. Мировой опыт налогообложения алкогольной продукции // Вестник Университета. 2020. № 11; 2) Scaling Alcohol Control Policies Across Europe // Eurocare Bridging the Gap Project. 2018. June. P. 5.

Yuqorida ta’kidlanganidek, dunyoning aksariyat mamlakatlarida aksiz to’lanadigan mahsulotlar tarkibida alkogolli mahsulotlar ustunlik qiladi. Shuni ta’kidlash kerakki, Skandinaviya mamlakatlari alkogolga qarshi qat’iy siyosatning asosiy tarafdorlari (musulmon davlatlari bundan mustasno). Norvegiya, Daniya, Shvetsiya va Finlyandiyada alkogolga qarshi siyosatni amalga oshirish natijalaridagi farqlarga qaramay, bu Skandinaviya mamlakatlarida alkogol siyosatining butun majmuasini amalga oshirish (shu jumladan aksiz solig’i stavkalarini farqlash) tufayli, kuchli alkogolli ichimliklar iste’mol qiladigan mamlakatlardan past kuchli alkogolli ichimliklar iste’mol qiladigan mamlakatlarga ko’chib o’tdi.

Xorijiy davlatlarning aksiz solig’i bo’yicha o’rganilgan tajribasi fiskal ahamiyatiga qaramay, zamonaviy sharoitda aksiz solig’ining tartibga soluvchi rolini kuchaytirish tendentsiyasi mavjud degan xulosaga kelish imkonini beradi. aksiz solig’ining ijtimoiy cheklovchi salohiyati tobora kengroq amalga oshirila boshlandi. aksiz solig’ini undirish mexanizmi (ayniqsa, alkogolli mahsulotlarga soliq solish nuqtai nazaridan) sohasida yuqorida tahlil qilingan dunyoning rivojlangan davlatlarining tajribasi normativ-huquqiy hujjatlarni amalga oshirish bo’yicha kompleks chora-tadbirlarni mutanosib ravishda qabul qilish zarurligini isbotlashga imkon beradi. Tsivilizatsiyalashgan xorijiy mamlakatlarning ijobiy tajribasi va jahon tendentsiyalariga asoslanib, shuni aytish mumkinki, davlat aralashuvi choralari va soliq yukini yumshatish faqat alkogol va alkogolli mahsulotlarning inson salomatligiga eng kam zarar keltiradigan turlari uchun tavsiya etiladi. va umuman jamiyat. Va shu asosda o’rganilayotgan sohadagi strategik, qonunchilik va me’yoriy-huquqiy baza asoslanishi va rivojlanishi kerak.

Xulosa

Tadqiqotning ilmiy-nazariy ahamiyati shundan iboratki, u aksiz solig'ini isloh qilishning turli nazariy yondashuvlarini tahlil qilish va ularning O'zbekiston sharoitlariga qo'llanilishini aniqlash imkonini berdi. Ishning amaliy ahamiyati shundan iboratki, tadqiqot davomida ishlab chiqilgan takliflar mamlakatda soliq siyosatini shakllantirishda qo'llanilishi mumkin.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlashni istardimki, O'zbekistonda aksiz solig'i tizimini yanada rivojlantirish va isloh qilish tizimli yondashuv va kompleks chora-tadbirlarni talab qiladi. Jahon tajribasini hisobga olish, uni milliy iqtisodiyotning o'ziga xos xususiyatlariga moslashtirish, mamlakat ichki va tashqi muhitidagi o'zgarishlarni sinchiklab tahlil qilish zarur.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Miskam, M., Noor, R. M., Omar, N., & Aziz, R. A. (2013). Determinants of Tax Evasion on Imported Vehicles. *Procedia Economics and Finance*, 7, 205-212.
2. P.B. Баташев ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА АДМИНИСТРИРОВАНИЯ АКЦИЗНОГО НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ ТАБАЧНОЙ ПРОДУКЦИИ // Экономика и бизнес: теория и практика. 2023. №11-1 (105).
3. Жарикова К.В. СУЩНОСТЬ И РОЛЬ АКЦИЗНОГО НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ В РОССИИ // Экономика и социум. 2018. №2 (45).
4. Голик, Е. Н. Экономическая природа акцизного налога и возможности ее реализации в практике отечественного налогообложения, 2014. – С. 12.
5. Дадашев, А. З. Налоги и налогообложение в Российской Федерации: Учебное пособие. - М. : Вузовский учебник: ИНФРА - М, 2013. - 89с.
6. Голик, Е.Н. Налоги и косвенное налогообложение: учебное пособие. / Е.Н. Голик. – Ростов-н/Д.: ООО «Мини Тайп», 2011. – С. 50; 57.
7. Пансков, В.Г. Налоги и налогообложение: теория и практика: учебник для бакалавров / В.Г. Пансков -3-е изд., пер. и доп. – М.: Юрайт, 2013. – С. 530.
8. Голик Е.Н. Косвенные налоги в условиях институциональных преобразований налоговой системы Российской Федерации: Монография / Ростовский государственный экономический университет «РИНХ». – Ростов-на-Дону, 2007. – С. 242.
9. Тюпакова, Н.Н. Формирование налогового механизма распределения добавленной стоимости: теория, методология, практика: монография / Н.Н. Тюпакова. – Краснодар: КубГАУ, 2012. С.151.

10. Musaeva, H. M. Sbalansirovanie stavok akcizov v kontekste povysheniya effektivnosti nalogooblozheniya alkohol'noj produkcii // Ekonomika i upravlenie : problemy, resheniya. 2017. T. 2. № 10. S. 96–100.

11. Yadrennikova, E. V. Analiz i sovershenstvovanie akciznogo nalogooblozheniya piva v Rossii / E. V. YAdrennikova, YU. V. Leont'eva, I. A. Majburov // Journal of Tax Reform. 2018. T. 4. № 2. S. 142–156.

12. Ларионова, А. А. Сравнительный анализ налоговых систем России и Германии // Международный бухгалтерский учет. 2022. № 7. С. 359.

13. Lozhnikova, A. V., Rozmainskij, I. V., Pchelincev, E. A. Logistika vmesto razmeshcheniya proizvoditel'nyh silna nacional'nom rynke alkohol'noj produkcii? // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Ekonomika. 2018. № 44. S.123–144.